

Research Paper

The Role of Resistance Discourse in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran (with Emphasis on Martyr Soleimani's Operational Strategy in West Asia)

Ebrahim Salari¹, Ali Bagherizadeh^{*2}, Ebrahim Anoosheh³

1. PhD student in International Relations, Rafsanjan Branch, Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Political Science, Rafsanjan Branch, Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Political Science, Rafsanjan Branch, Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 1002-1018

Use your device to scan and read
the article online

Keywords: *Resistance discourse; Iranian foreign policy; West Asia; Martyr Hajj Qassem Soleimani; structuralism*

Abstract

The discourse of resistance, as one of the most fundamental components of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran, is based on seeking justice, anti-hegemony, and safeguarding the collective security of the Islamic nation. This study, with a descriptive-analytical approach, examines the role of this discourse in Iran's regional orientations in West Asia and analyzes the strategies of Martyr Hajj Qassem Soleimani as an objective and operational embodiment of this discourse. The findings show that in the thought of the Supreme Leader of the Revolution, resistance is not a sectional strategy, but a "permanent principle" and the identity pillar of Iran's foreign policy; a principle that has reached the peak of effectiveness in the field practice and network diplomacy of Martyr Soleimani and has been able to transform the axis of resistance into a coherent and effective regional system. His role in defeating Takfiri terrorism, deepening Iran's strategic depth, and establishing the new security order in West Asia confirms the soft power and identity of this discourse. These results can be explained within the framework of structuralist theory; Because Iran's foreign policy is based on Shiite-Islamic values and identity, and its action makes sense against the hegemonic identity of the West. Accordingly, the discourse of resistance is not only a political strategy, but also an identity and civilizational model that has determined and established the path of Iran's foreign policy in West Asia.

Citation: Salari, Ebrahim, Bagherizadeh, Ali, Anoosheh, Ebrahim. (2024). **The Role of Resistance Discourse in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran (with Emphasis on Martyr Soleimani's Operational Strategy in West Asia)**. Quarterly Journal of Geography (Regional Planning),13(17),1002-1018

DOI:10.22034/jgeoq.2026.566177.4390

* **Corresponding author:** Ali Bagherizadeh, **Email:** Abe58555@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

West Asia, considered by many geopoliticians as the "heartland of the world," has always been the focus of security and ideological competition. In classical theories, the importance of this region was attributed mostly to its underground resources and geographical location; however, in the last three decades, the ideology of Islamic resistance has become one of the most important components shaping developments in the Middle East.

Methodology

This research, using a descriptive-analytical approach, examines the role of this discourse in Iran's regional orientations in West Asia and analyzes the strategies of martyr Hajj Qassem Soleimani as an objective and operational embodiment of this discourse.

Results and Discussion

Analysis of political-security developments in the West Asian region shows that the resistance discourse was one of the most

influential achievements of the Islamic Revolution of Iran and was able to create a new identity among Muslim nations by relying on divine, justice-seeking, and anti-domination principles. From the beginning, the Islamic Revolution emphasized the rejection of arrogance, defense of the oppressed, justice-seeking, and independence-seeking, and these principles formed the foundation of the resistance discourse inside and outside Iran's borders.

Conclusion

The emergence of extremist movements such as ISIS not only did not replace the discourse of resistance, but also tarnished the image of authentic Islam with its blind violence. In these circumstances, the Islamic Republic of Iran, as the central axis of the resistance, assumed a decisive role in the fight against Takfiri terrorism. Iran's active presence in confronting ISIS in Iraq and Syria not only maintained regional stability, but also prevented the spread of organized violence as a fake image of Islam.

References

1. Ebrahimi Shahrooz and Sotoudeh Ali Asghar (2012). The feasibility of modeling the Islamic Revolution of Iran on recent religious-popular movements in the Middle East. *Quarterly Scientific Research Journal of Islamic Revolution Studies*, Year 9, Issue 28, Pages 111-126
2. Ibn Abi al-Hadid, Ezz al-Din Abu Hamid, *Commentary on Nahjul al-Balagha*, Edited by: Min Abu al-Fadl Ibrahim, Qom, Ayatollah Marashi Najafi Public Library, 1377
3. Abu Makhlaf Kufi Lut bin Yahya Waqaat al-Taf, *Modaresin*, 1417 AH. Edited by: Mohammad Hadi Yousefi Gharavi, Qom, Society
4. Abul Hasan Shirazi, Habibullah and Reza Parse (2014). The Triple Alliance of Iran, Syria and Hezbollah and Its Impact on American Interests in the Middle East. *Quarterly Scientific Research Journal of World Politics*. Volume 3, Vol. 1, Vol. 1, Spring, pp. 73-114
5. Abul Fathi, Mohammad; Nouri, Mokhtar (2013) Revolutionary developments in the Middle East and the national security of the Islamic Republic of Iran, two quarterly *Islamic Awakening Studies*
6. Ahdi, Mohammad and Boalhassani, Khosrow and Ghasednezamian, Javad (2014). The national interests of the Islamic Republic of Iran affected by Turkey's foreign policy, *Quarterly Journal of Political Strategy*, Volume: 7, Issue: 2.
7. Akhavan Kazemi, Bahram (2012) Critique and evaluation of Laclau's discourse analysis and its application in politics, *Politics*, Issue 24
8. Adibzadeh, Majid, 2008, *Language of Discourse and Foreign Policy*, Tehran: Akhtaran Publishing House.

مقاله پژوهشی

نقش گفتمان مقاومت در سیاست خارجی ج.ا.ایران (با تأکید بر راهبرد عملیاتی شهید سلیمانی در غرب آسیا)

ابراهیم سالاری - دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران .

علی باقری زاده* - استادیار گروه علوم سیاسی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران .

ابراهیم انوشه - استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>گفتمان مقاومت به‌عنوان یکی از بنیانی‌ترین مؤلفه‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، بر عدالت‌خواهی، سلطه‌ستیزی و پاسداری از امنیت جمعی امت اسلامی استوار است. این پژوهش با رویکردی توصیفی-تحلیلی، به بررسی نقش این گفتمان در جهت‌گیری‌های منطقه‌ای ایران در غرب آسیا می‌پردازد و راهبردهای شهید حاج قاسم سلیمانی را به‌عنوان تجسم عینی و عملیاتی این گفتمان تحلیل می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در اندیشه رهبر معظم انقلاب، مقاومت نه یک راهبرد مقطعی، بلکه یک «اصل پایدار» و ستون هویتی سیاست خارجی ایران است؛ اصلی که در عمل میدانی و دیپلماسی شبکه‌ای شهید سلیمانی به اوج کارآمدی رسیده و توانسته است محور مقاومت را به یک منظومه منسجم و اثرگذار منطقه‌ای بدل سازد. نقش وی در شکست تروریسم تکفیری، تعمیق عمق راهبردی ایران و تثبیت نظم جدید امنیتی غرب آسیا، مؤید قدرت نرم و هویتی این گفتمان است. این نتایج در چارچوب نظریه سازه‌نگاری قابل تبیین است؛ زیرا سیاست خارجی ایران بر ارزش‌ها و هویت شیعی-اسلامی استوار بوده و کنش آن در برابر هویت سلطه‌محور غرب معنا می‌یابد. بر این اساس، گفتمان مقاومت نه فقط یک راهبرد سیاسی، بلکه یک الگوی هویتی و تمدنی است که مسیر سیاست خارجی ایران را در غرب آسیا تعیین و تثبیت کرده است.</p>	<p>شماره صفحات: ۱۰۰۲-۱۰۱۸</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>

واژه‌های کلیدی:

گفتمان مقاومت، سیاست خارجی ایران، غرب آسیا، شهید حاج قاسم سلیمانی، سازه‌نگاری

استناد: سالاری، ابراهیم، باقری‌زاده، علی، انوشه، ابراهیم. (۱۴۰۲) نقش گفتمان مقاومت در سیاست خارجی ج.ا.ایران (با تأکید بر راهبرد عملیاتی شهید سلیمانی در غرب آسیا). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۱۷)، ۱۰۱۸-۱۰۰۲

DOI:10.22034/jgeoq.2026.566177.4390

مقدمه

غرب آسیا که از دید بسیاری از ژئوپلیتیک‌دانان «هارتلند جهان» تلقی می‌شود، همواره کانون رقابت‌های امنیتی و ایدئولوژیک بوده است. اهمیت این منطقه در نظریه‌های کلاسیک بیشتر به منابع زیرزمینی و موقعیت جغرافیایی آن نسبت داده می‌شد؛ اما در سه دهه اخیر، ایدئولوژی مقاومت اسلامی به یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های شکل‌دهنده تحولات خاورمیانه بدل شده است. این گفتمان، که با پیروزی انقلاب اسلامی ایران از حاشیه به متن سیاست منطقه‌ای انتقال یافت، بر مقاومت، شهادت‌طلبی و هویت دینی - انقلابی تکیه دارد و در اندیشه سیاسی شیعه، به‌عنوان یک مؤلفه قدرت نرم و عامل نجات‌بخش تلقی می‌شود. حضور آن در حیات سیاسی و اجتماعی مسلمانان، به‌ویژه شیعیان، در شکل‌گیری هویت دینی و فرهنگی آنان نقش بنیادین داشته و غفلت از آن، پیامدهایی چون عقب‌ماندگی و سلطه‌پذیری به‌دنبال داشته است. در مقابل، دشمنان با بهره‌گیری از ابزارهایی چون «اسلام‌هراسی» و «شیعه‌هراسی» کوشیده‌اند مقاومت اسلامی را هم‌تراز جریان‌های بنیادگرا معرفی کنند تا با پوشش مبارزه با تروریسم، قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را علیه محور مقاومت بسیج کنند. نمود این سیاست در تحولات سوریه آشکار شد؛ جایی که با وجود سیطره گروه‌های تکفیری - سلفی، تلاش شد ریشه مقاومت اسلامی، یعنی جمهوری اسلامی ایران، عامل بحران معرفی شود. از این رو، تبیین مرزهای فرهنگی و هویتی گفتمان مقاومت و تمایز آن با بنیادگرایی، ضرورتی اساسی برای حفظ انسجام این گفتمان است (ناظمی اردکانی، ۱۳۹۷: ۶۰). با شکل‌گیری اسلام سیاسی برخاسته از انقلاب اسلامی، محور مقاومت با محوریت ایران و بر پایه اندیشه‌های امامین انقلاب پا به عرصه گذاشت. این گفتمان مبتنی بر ظلم‌ستیزی، حمایت از مظلوم، حفظ استقلال و استمرار رسالت انبیاء است و در دوره معاصر با انقلاب اسلامی بازتولید شده است. تحلیل این اندیشه با روش‌های کیفی، به‌ویژه تحلیل مضمون، امکان آشکارسازی مضامین پنهان و ابعاد هویتی مقاومت را فراهم می‌کند (قاسمی، ۱۳۹۹: ۱۷۲). محور مقاومت مجموعه‌ای از دولت‌ها و گروه‌های اسلامی شامل ایران، سوریه، عراق، حزب‌الله لبنان، انقلابیون افغانستان و پاکستان و جریان‌های مردمی یمن و بحرین است که هدف مشترکی چون دفاع از مستضعفان و مقابله با مستکبران دارند (محمدی سیرت و ترابی‌اقدم، ۱۳۹۶: ۶۳). این محور توانسته است نفوذ آمریکا را کاهش دهد، امنیت رژیم صهیونیستی را تضعیف کند و در نبردهای مهمی همچون فلسطین و لبنان دستاوردهای راهبردی به‌دست آورد (ابوالحسن شیرازی و پارسه، ۱۳۹۳: ۱۰۸-۱۰۳). اتکا به استقلال، ارزش‌های جهادی و روحیه عاشورایی، پشتوانه اصلی این موفقیت‌ها بوده است.

از منظر مفهومی، مقاومت به معنای ایستادگی در برابر عوامل برهم‌زننده تعادل طبیعی جامعه است و این اصل در قرآن نیز تأکید شده است. مقاومت اسلامی در برابر تجاوز، اشغالگری و سلطه‌جویی شکل گرفته و هدف آن حفظ حقوق و کرامت انسان‌هاست (قاسمی، ۱۳۹۷: ۱۱؛ رضاخواه، ۱۳۹۲: ۳۳). هر بازیگر همسو با اندیشه انقلاب اسلامی که با نظام سلطه و رژیم صهیونیستی مقابله کند، بخشی از محور مقاومت محسوب می‌شود؛ در مقابل، جریان‌هایی چون القاعده و داعش، ابزار قدرت‌های استکباری‌اند و در خدمت اهداف آنان عمل می‌کنند (محمدی قراسویی، ۱۳۹۶). اهداف اصلی محور مقاومت شامل حفظ انقلاب اسلامی، حمایت از ملت فلسطین، دفاع از تمامیت ارضی کشورها، حفظ استقلال و جلوگیری از غارت منابع ملت‌ها است. این محور در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی فعال است و دستاوردهای مهمی چون شکست‌دادن اسطوره شکست‌ناپذیری اسرائیل، برهم‌زدن محاسبات آمریکا، شکل‌گیری هسته‌های مقاومت مردمی در کشورهای مختلف، و ایجاد شبکه‌ای گسترده از کنشگران انقلابی را رقم زده است. پیروزی‌های بزرگ در لبنان (۲۰۰۰ و ۲۰۰۶)، غزه (۲۰۰۸، ۲۰۰۹ و ۲۰۱۴)، شکست داعش در عراق، موفقیت‌های مستمر در سوریه، یمن و فلسطین نیز مؤید پویایی و قدرت رو به رشد این جبهه است. در نهایت، افزایش تجاوزات نظام سلطه، آگاهی رو به رشد ملت‌ها نسبت به حقوق خود و رسوایی سیاست‌های استکبار، موج جدیدی از گرایش به مقاومت را در جهان اسلام ایجاد کرده است؛ روندی که به‌گفته برخی محققان، آینده نظم سیاسی منطقه را به شکلی عمیق تحت تأثیر قرار خواهد داد (محمدی قراسویی، ۱۳۹۶).

بیان مسأله

انقلاب اسلامی ایران با توان گفتمان سازی کم نظیر خود، یکی از مؤثرترین پدیده‌های قرن اخیر در جهان اسلام بوده و به‌ویژه در شکل‌دهی و تقویت گفتمان «مقاومت» نقشی بنیادین ایفا کرده است. این گفتمان که برآمده از آرمان‌ها و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و رهبری حکیمانه مقام معظم رهبری است، امروز به یکی از مؤلفه‌های تعیین‌کننده در معادلات سیاسی و امنیتی منطقه تبدیل شده و جایگاهی محوری در سپهر فکری رهبری دارد (مطلبی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۸؛ اشیری، ۱۳۹۷). گفتمان‌ها زمانی می‌توانند به سطح «نظام‌سازی» برسند که از انسجام درونی، بنیان‌های معرفتی عمیق و قدرت معنایی کافی برخوردار باشند. در نگاه رهبری انقلاب، قدرت و اقتدار ملی زمانی شکل می‌گیرد که گفتمان حاکم بر جامعه توان تأثیرگذاری داخلی، منطقه‌ای و جهانی داشته باشد؛ چنان‌که ایشان در دیدار با مردم قم بر اقتدار ایران در سیاست داخلی، خارجی و تحولات منطقه تأکید کرده‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۸۹). این اقتدار، حاصل پیوند میان ایمان، شجاعت، یقین، تبیین منطقی و تبلیغ صحیح گفتمان دینی است که ابزار اصلی گفتمان‌سازی در اسلام محسوب می‌شود (اشیری سعید، ۱۳۹۷؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۴) از منظر رهبر انقلاب، عناصر معرفتی و اخلاقی همچون دانش، تدبیر، احساس مسئولیت، توکل و شجاعت، پایه‌های «اقتدار اسلامی» و ستون‌های گفتمان مقاومت‌اند. این ویژگی‌ها در شخصیت شهید حاج قاسم سلیمانی به‌صورت بارز تجسم یافته است. او با اتکا بر تقوا، شجاعت و خودآگاهی، گفتمان مقاومت را در میدان عمل به‌گونه‌ای احیا کرد که توانست موازنه قدرت در منطقه را تغییر داده و شکست‌های سنگینی بر جریان‌های استکباری و رژیم صهیونیستی تحمیل کند. پیوند دادن اندیشه اسلامی، هویت انقلابی و واقعیت‌های میدانی از سوی او، گفتمان مقاومت را از سطح نظری به سطح عملیاتی و کارآمد ارتقا داد. به منظور تبیین علمی این تحول، نظریه سازه‌انگاری چارچوب مناسبی برای تحلیل رفتار جمهوری اسلامی در منطقه به‌ویژه در ارتباط با مقاومت است؛ زیرا بر ساخته شدن هویت‌ها، اهداف و کنش‌ها را در فرایندهای اجتماعی و تاریخی مورد توجه قرار می‌دهد (جکسون و نکسن، ۲۰۰۲). گفتمان مقاومت نیز بر اساس همین مبانی نه یک واکنش منفعلانه، بلکه رویکردی کنش‌گرانه، آرمان‌گرا و درعین‌حال واقع‌بین است؛ گفتمانی که همواره بر عدالت‌طلبی، استقلال‌خواهی، عزت‌طلبی و اسلام‌گرایی تأکید دارد و موفقیت آن در گرو رشد فکری جامعه، مسئولیت‌پذیری و کنش مؤثر اجتماعی است (اشیری، ۱۳۹۷).

با توجه به نقش بی‌بدیل ایران در شکل‌دهی و هدایت محور مقاومت و جایگاه شهید سلیمانی در تبدیل این گفتمان به یک قدرت منطقه‌ای، پرسش اصلی پژوهش آن است که گفتمان مقاومت چگونه و تا چه اندازه در جهت‌گیری‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر راهبردهای شهید حاج قاسم سلیمانی، تأثیرگذار بوده است؟ و این تأثیر در چارچوب نظریه سازه‌انگاری و قدرت نرم چگونه قابل تبیین است؟

پیشینه پژوهش

مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که گفتمان مقاومت و ابعاد نظری و عملی آن در سال‌های اخیر به‌صورت گسترده مورد مطالعه قرار گرفته است. اشیری (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «گفتمان فرهنگ‌ساز در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای» بر نقش الگوسازی و تکرار مفاهیم در عمومی‌سازی گفتمان‌ها تأکید می‌کند و نشان می‌دهد که گفتمان عدالت‌خواهی و مقاومت زمانی کارآمد می‌شود که توان جذب افکار عمومی و ایجاد عمل جمعی را داشته باشد.

باقری و علی‌احمدی (۱۳۹۸) با بررسی گفتمان مقاومت و تأثیر آن بر نوع‌دوستی اجتماعی، گفتمان مقاومت را چالش‌گر هژمونی غرب دانسته و بر هویت اسلامی-انقلابی به‌عنوان دال مرکزی آن تأکید می‌کنند. آنان معتقدند مقاومت از طریق غیریت‌سازی و برجسته‌سازی مفهومی، توان هژمونیک‌سازی در عرصه تمدنی را به‌دست آورده است.

شیرودی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی دیگر، رقابت گفتمان مقاومت شیعی و گفتمان تکفیری سلفی را در چارچوب مکتب کپنهاگ تحلیل کرده‌اند و نتیجه گرفته‌اند که غرب آسیا میدان جدی تقابل این دو گفتمان امنیت‌ساز و امنیت‌زدا است.

مطلبی و همکاران (۱۳۹۷) گفتمان مقاومت را در سپهر فکری مقام معظم رهبری بررسی کرده و ریشه‌های تاریخی آن را در سیره انبیاء، ائمه و علمای اسلام نشان می‌دهند. آنان تأکید می‌کنند که انقلاب اسلامی این گفتمان را به سطح حکمرانی ارتقا داده و انسجام راهبردی بخشیده است.

ناظمی اردکانی و خالدیان (۱۳۹۷) مؤلفه‌های فرهنگی مقاومت اسلامی را شامل اعتقاد دینی، هویت ملی و ایدئولوژی اسلام سیاسی معرفی کرده‌اند؛ مؤلفه‌هایی که بدون آنها گفتمان مقاومت در برابر جریان‌های معارض تضعیف خواهد شد. عباسی (۱۳۹۷) در بررسی تأثیر انقلاب اسلامی بر نظام بین‌الملل، انقلاب ایران را پدیده‌ای متمایز از الگوهای انقلابی متعارف دانسته و بر نقش ایدئولوژی اسلامی و رهبری امام خمینی (ره) در ایجاد پارادایمی جدید در روابط بین‌الملل تأکید می‌کند. محمدی (۱۳۹۲) اسلام‌گرایی را نوعی گفتمان سیاسی-اجتماعی معرفی می‌کند که با ارائه روایتی بدیل از اسلام، نیروهای طرفدار از مدرنیزاسیون غربی را گردهم آورده و مقاومت در برابر سلطه فرهنگی و سیاسی غرب را سامان می‌دهد. نوام چامسکی (۱۳۸۵) نیز در مطالعه‌ای مستقل نشان می‌دهد که تمرکز واقعی آمریکا در خاورمیانه، کنترل منابع انرژی و مدیریت ساختار قدرت منطقه‌ای است.

واعظی دهنوی (۱۳۹۱) مبانی سیاست خارجی در اندیشه رهبری را با اتکا بر اصول قانون اساسی بررسی کرده و جمهوری اسلامی را نظامی معرفی می‌کند که سیاست خارجی خود را بر عدالت، حمایت از مستضعفان، استقلال و نفی سلطه بیگانه استوار کرده است.

ابراهیمی و ستوده (۱۳۹۱) امکان الگوگیری جنبش‌های دینی منطقه از انقلاب اسلامی را ارزیابی کرده‌اند و نتیجه گرفته‌اند که انقلاب ایران با ارائه مدلی از حکومت دینی و سلطه‌ستیزی، توان اثرگذاری بر جنبش‌های مردمی را داشته است؛ هرچند تهدیداتی همچون فشار آمریکا و خطر انحراف گفتمان انقلابی نیز مطرح است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

میان انقلاب اسلامی ایران و گفتمان مقاومت اسلامی در خاورمیانه پیوندی عمیق و ساختاری وجود دارد. جمهوری اسلامی، به‌عنوان کانون الهام‌بخش این گفتمان، بر اساس آموزه‌های مبارزاتی شیعه و اصولی چون عدالت‌خواهی، استقلال‌طلبی و نفی سلطه شکل گرفته است. از این منظر، تقویت گفتمان مقاومت در منطقه به‌معنای تقویت عمق راهبردی ایران و تثبیت مرزهای فرهنگی و اعتقادی انقلاب اسلامی است؛ چنان‌که لبنان، سوریه و فلسطین بارها «عمق راهبردی» جمهوری اسلامی نامیده شده‌اند (ناظمی اردکانی، ۱۳۹۷: ۶۲).

اهمیت مطالعه این موضوع از چند جهت قابل تبیین است: نخست آنکه تبیین دقیق گفتمان مقاومت می‌تواند به تقویت اقتدار جمهوری اسلامی در عرصه بین‌المللی کمک کند و نشان دهد که چگونه این گفتمان قابلیت تبدیل شدن به یک گفتمان هژمونیک در برابر گفتمان‌های رقیب منطقه‌ای را دارد. دوم آنکه با وجود مطالعات متعدد، ابعاد عملیاتی و کاربستی این گفتمان، به‌ویژه در پیوند با رفتار سیاست خارجی ایران، کمتر به‌صورت نظام‌مند تحلیل شده است. خاورمیانه که به‌تعبیر بسیاری «هارتلند ژئوپلیتیک جهان» است، طی دهه‌های اخیر شاهد رشد گفتمان مقاومت به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین محرک‌های تحولات سیاسی بوده است. انقلاب اسلامی این گفتمان را از حاشیه به متن سیاست منطقه‌ای کشاند و با تکیه بر فرهنگ مقاومت و شهادت‌طلبی—به‌عنوان مؤلفه‌ای از قدرت نرم اسلامی—هویتی جدید در میان ملت‌های مسلمان ایجاد کرد (ناظمی اردکانی و خالدیان، ۱۳۹۷: ۶۰). به‌علاوه، رشد اسلام سیاسی پس از انقلاب اسلامی شتاب بیشتری یافت و بیداری اسلامی را در دهه‌های بعد تقویت کرد (دبیری مهر، ۱۳۹۷).

گفتمان مقاومت بر دو دسته مؤلفه استوار است:

سلبی: نفی سلطه، استکبار، استبداد، تبعیض، تجاوز و توسعه‌طلبی؛

ایجابی: عدالت‌خواهی، حق‌طلبی، صلح‌طلبی، استقلال، عزت، آزادی، معنویت، عقلانیت و واقع‌گرایی.

این مؤلفه‌ها، پیوندی درونی میان انقلاب اسلامی و گفتمان مقاومت ایجاد می‌کنند و تضعیف آنها به معنای نزدیک‌شدن تهدیدات به مرزهای اعتقادی و امنیتی جمهوری اسلامی است.

در سال‌های اخیر، نقش‌آفرینی شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی در سازمان‌دهی و تقویت محور مقاومت، اهمیت این گفتمان را بیش از گذشته آشکار کرده است. عملکرد او نشان داد که گفتمان مقاومت، هنگامی که در قالب رفتار راهبردی و میدانی تجسم می‌یابد، می‌تواند دستاوردهای چشم‌گیری در عرصه امنیت منطقه‌ای و سیاست خارجی ایجاد کند. از این‌رو، واکاوی گفتمان مقاومت با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری و روش رفتاری شهید سلیمانی، برای فهم بهتر جهت‌گیری‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران امری ضروری است.

بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف تبیین تأثیر گفتمان مقاومت بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه با تمرکز بر نقش و راهبردهای شهید حاج قاسم سلیمانی از اهمیت نظری و کاربردی برخوردار است و می‌تواند به صیانت نظری و تقویت عملی این گفتمان در سطح منطقه‌ای کمک کند.

تعاریف واژه‌ها و اصطلاحات

گفتمان:

اصطلاح "گفتمان" به جای تحلیل گفتمان استفاده می‌شود. که در فارسی می‌توان از آن به «گفتار»، «گفتار»، «خطاب» و «گفتگو» یاد کرد. علیرغم کاربرد گسترده آن، با توجه به کاربرد آن در زمینه‌های مختلف مانند زبان‌شناسی، ادبیات، فلسفه و سیاست، بر سر مرزهای مکانی و معنایی آن اتفاق نظر وجود ندارد. این کاربرد وسیع باعث پیچیدگی و ابهام معنایی آن شده است (اخوان کاظمی، ۱۳۹۱: ۳).

در پیوند با گفتمان، مفهوم "گفت و گو" اغلب ظاهر می‌شود. گفت و گو پیش‌نیاز هر گفتمانی اعم از شفاهی و کتبی تلقی می‌شود، زیرا یک جریان اجتماعی با ماهیت، جوهر و ساختار اجتماعی خاص خود تلقی می‌شود. گفتمان‌ها تحت تأثیر زمان و مکان هستند و نقش مهمی در پیدایش و ایجاد زمینه‌ها و نهادهایی دارند که به تقویت و انتشار آنها کمک می‌کنند (مکدائل، ۱۳۸۰، ۴۰). گفتمان نه تنها به‌عنوان زبانی که در ارتباط با رویدادها استفاده می‌شود، بلکه با به کارگیری قواعد و قراردادهای برای شکل دادن به اشیاء و موضوعات کلامی، «کارکرد زبانی» را نیز انجام می‌دهد. در نتیجه، گفتمان شیوه بحث درباره جهان را تغییر می‌دهد و نه تنها واقعیت را منعکس می‌کند، بلکه معنا را نیز منتقل می‌کند و ذهنیت‌ها را شکل می‌دهد. تحلیل گفتمان به مطالعه متون و الگوهای گفتاری می‌پردازد و آنها را در ارتباط با فعالیت‌های اجتماعی بررسی می‌کند. بنابراین، در اینجا به «گفتمان» به‌عنوان یک سازه اجتماعی نگریسته می‌شود (معینی علمداری، ۱۳۸۳، ۹۹).

مقاومت:

معنای لغوی «مقاومت» از ریشه «قوه» (قدرت) و «قیام» (قیام) گرفته شده است که به معنای زمانی است که انسان برای انجام کاری قیام می‌کند و موضع می‌گیرد. بنابراین «مقاومت» به معنای آمادگی برای انجام عمل است (مکارم شیرازی، ج ۶، ۱۳۵۳: ۶۱). در حوزه مفهومی قابل توجه است که مقاومت، متضمن پایداری و استقامت است (مکارم شیرازی، ج ۶، ۱۳۵۳: ۷۹). در اصل مقاومت و پایداری به معنای پرهیز از انحراف و در عمل پافشاری بر اعتقادات و اعتقادات دینی است. قرآن کریم در آیه ۱۶۱ سوره انعام به استواری در دین و آیین پاک ابراهیم و دوری از ظلم مشرکان و عقاید باطل اشاره می‌کند. در واقع، التزام به آن مستلزم مقاومت اسلامی در برابر ظلم و تجاوز و سلطه ظالمان و یارانشان است. مخالفت با اشغالگری، خصومت مذهبی، حفظ حقوق، دفع ظلم، رفع اشغال، حفظ استقلال، جلوگیری از سلطه و حفظ دارایی‌ها بر اساس آموزه‌ها و قوانین دین از اهداف آن است. عدالت محوری، مخالفت با ظلم، دفاع از مظلوم و نفی سلطه کفار از مهمترین مولفه‌های آن است. مقاومت درونی شامل مبارزه با امیال نفسانی است، در حالیکه مقاومت بیرونی مستلزم مبارزه با تجاوز، تهاجم و اشغال است (میرقادر، کیانی، ۱۳۹۱: ۷۰). «مقاومت» در فرهنگ فارسی معین این‌گونه تعریف شده است: «مقاومت» در لغت به معنای ایستادگی، برابری، مخالفت، اصرار، استواری و دوام است (دهخدا، ذیل مقاومت).

گفتمان مقاومت:

انقلاب اسلامی پدیده‌ای منحصر به فرد است که نظریه‌های متعارف انقلاب در تحلیل وقوع آن ناکام مانده‌اند. در نتیجه نسل جدیدی از نظریه‌های انقلاب پدیدار شد و نظریه پردازان برجسته‌ای مانند «تدا اسکاچپول» در نظریه‌های خود درباره انقلاب تجدید نظر کردند. تداوم انقلاب اسلامی و پیش‌بینی آینده آن با نظریات موجود قابل تحلیل نیست. بر این اساس گفتمان مقاومت نیز گفتمان منحصر به فرد انقلاب اسلامی است و باید در چارچوب معیارها و مبانی خودش تحلیل شود. اساساً در نظریه‌های سیاسی و روابط بین‌الملل گفتمانی تحت عنوان مقاومت وجود ندارد. برخی از نظریه‌ها، مانند نظریه وابستگی، خوداتکایی یا جهان‌سومی، ممکن است اشتراکاتی با مقاومت داشته باشند، اما قابل مقایسه با آن نیستند (پورحسن و رکابیان، ۱۴۰۰: ۲۳۸). اگر گفتمان را مجموعه‌ای معنادار از نشانه‌های زبانی و فرازبانی تعریف کنیم (تاجیک، ۱۳۸۲: ۲۱)، عناصر و مؤلفه‌های آن عبارتند از: «هسته مرکزی»، معادل نقطه مرکزی شکل‌گیری هویت که نشانه‌های دیگر حول آن سامان یافته‌اند (حسینی زاده، ۱۳۸۹: ۲۰). «هسته شناور» که معنای آن ثابت و چندگانه نیست، دسته‌بندی‌ای که با ورود به مجموعه‌ای جدید، عناصر هویتی جدیدی پیدا می‌کند (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹: ۵۶). «غیریت‌سازی» که به ایجاد و تثبیت مرزهای سیاسی هویت می‌انجامد. «قابلیت دسترسی و اعتبار» یعنی پذیرش اجتماعی و سازگاری ارزش‌ها با جامعه. «سلسله هم‌ارزی و زنجیره تفاوت»، تنوع و تفاوت‌ها را پوشش می‌دهد و بر شباهت‌ها تأکید می‌کند. با این حال، «منطق و زنجیره تفاوت» بر تفاوت‌ها، تمایزات و تنوع‌ها تمرکز دارد (حسینی زاده، ۲۱: ۱۳۸۹).

تحلیل مباحث:

گفتمان مقاومت و پایداری که مورد تأکید مقام معظم رهبری و مردم متدین و انقلابی از آغاز پیروزی انقلاب اسلامی تا امروز بوده است، برگرفته از آموزه‌های دینی و وعده الهی است که «وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ» (اگر (در برابر آن‌ها) استقامت و پرهیزگاری پیشه کنید نقشه‌های (خائنانه) آن‌ها به شما زیانی نمی‌رساند خداوند به آنچه آن‌ها انجام می‌دهند احاطه دارد.) (سوره آل عمران، آیه ۱۲۰) و در این وعده هیچ تخریفی نیست و وعده خداوند به مؤمنان این است «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ». «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر خدا را یاری کنید شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد.» (سوره محمد، آیه ۷) و به یقین اگر مؤمنان در مسیر تحقق احکام اسلامی گام بردارند نصرت و یاری خداوند شامل حال آن‌ها خواهد شد همان‌گونه که بارها در طول تاریخ این مطلب به اثبات رسیده است (مطلبی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۱).

مقام معظم رهبری با هشدار نسبت به کارکرد تخریبی جریان‌های تکفیری تأکید می‌کنند که تکفیر، ایزاری در خدمت دشمنان اسلام است؛ جریانی که نه تنها شیعیان بلکه اهل سنت را نیز هدف قرار داده و با انفجار مساجد و ایجاد اختلاف، مسلمانان را از مسئله اصلی جهان اسلام یعنی فلسطین و حضور دشمن در متن منطقه غافل می‌سازد (بیانات در دیدار کارگزاران حج، ۱۳۹۳/۱۶/۱۶). بر این اساس، مقاومت در برابر ظلم و سلطه ریشه‌ای عمیق در آموزه‌های قرآنی دارد و مبارزه با مستکبر به مثابه اطاعت از فرمان الهی تلقی می‌شود. جوهره مقاومت، «نه‌گفتن به سلطه» و پاسداری از کرامت انسانی است. هنگامی که مقاومت با نیت الهی و در مسیر بندگی خدا صورت گیرد، نصرت الهی و عزت اجتماعی را در پی خواهد داشت؛ در غیر این صورت، جامعه ناگزیر به پذیرش خفت و تسلیم خواهد شد. این مبارزه در سنت اسلامی همان جهاد است که یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم سیاسی-اعتقادی در اندیشه مقاومت محسوب می‌شود (قاسمی، ۱۳۹۹: ۱۸۵).

آیت‌الله خامنه‌ای در تبیین وظیفه الهی انسان در برابر ظلم، با استناد به حدیث «مَنْ رَأَى سُلْطَانًا جَائِراً...» تأکید می‌کنند که «سلطان» در این روایت به معنای هر قدرت‌ستمرگ است و مصادیق امروزی آن را می‌توان در جبهه صهیونیسم و آمریکا مشاهده کرد. بر اساس این روایت، هر کس شاهد ظلمی عمومی باشد و در برابر آن نه در گفتار و نه در عمل موضع نگیرد، به سرنوشت همان ظالم دچار خواهد شد (ر.ک: ۲۱/۷/۹۸). ایشان از همین آموزه نتیجه می‌گیرند که عدم عقب‌نشینی در برابر آمریکا یک وظیفه شرعی و اخلاقی است. از این منظر، مقاومت تکلیف عمومی انسان در برابر سلطه است. آیت‌الله خامنه‌ای در تعریف لغوی مقاومت، مفاهیمی چون استقامت، صبر، ایستادگی، عدم عقب‌نشینی، پایداری و ثبات را هم‌معنا دانسته‌اند (ر.ک: ۱۰/۱۱/۹۰؛ ۲۶/۷/۷۷؛ ۲۰/۸/۸۳؛ ۹/۵/۸۷). ایشان افزون بر این، تعریفی اصطلاحی و سازه‌ای از مقاومت ارائه می‌کنند: مقاومت آن است که انسان «راه حق» را برگزیند و در پیمودن آن، علی‌رغم وجود موانع، متوقف یا منصرف نشود؛ بلکه با تدبیر، یا مانع را رفع کند یا آن را دور بزند

و حرکت را ادامه دهد (ر.ک: ۱۲/۸/۹۷). این تعریف، مقاومت را فراتر از یک واژه، به مثابه فرایندی هدفمند و پایدار در مسیر حق تبیین می‌کند. در ادامه، بر اساس تحلیل فلسفی حرکت، می‌توان مفهوم مقاومت را با ارکان شش‌گانه حرکت—مبدأ، مقصد، زمان، مکان، محرک و متحرک فهم‌پذیرتر ساخت. عوامل تسهیل‌گر یا بازدارنده نیز می‌توانند بر سرعت و جهت حرکت اثر بگذارند (لک‌زایی، ۱۳۹۹: ۷۳). چنین چارچوبی امکان می‌دهد تا مقاومت نه صرفاً یک واکنش احساسی، بلکه سازه‌ای عقلانی، هدفمند و مبتنی بر انتخاب آگاهانه راه حق تلقی شود.

جدول ۱: یافته‌های پژوهش

ردیف	ارکان حرکت	ارکان مقاومت	موانع مقاومت
۱	متحرک	دولت‌ها و ملت‌ها	عمل نکردن به آموزه‌ها قرآن کریم
۲	محرک	رها شدن از سلطه و ستم استکبار جهانی و صهیونیسم بین الملل	
۳	مکان	در عرصه بین‌الملل	
۴	مقصد	بازدارندگی	
۵	زمان	همیشگی و دایمی	
۶	مبدأ	اراده نمودن و تصمیم گرفتن	

آیت‌الله خامنه‌ای در تبیین مفهوم مقاومت، با استناد به روایات، سه گونه «صبر» را به‌عنوان اشکال اصلی مقاومت معرفی می‌کند: صبر در اطاعت، صبر در ترک معصیت و صبر در برابر مصیبت‌ها (۲۰/۸/۸۳). هنگامی که این مفاهیم در مقیاس بین‌المللی طرح می‌شوند، به اطاعت از فرمان الهی، عمل به امر به معروف و نهی از منکر جهانی و تحمل پیامدها و تهدیدهای عرصه سیاست بین‌الملل اشاره دارند. ایشان همچنین مقاومت را در چهار سطح فرهنگی، سیاسی، امنیتی و نظامی دسته‌بندی می‌کنند و مقاومت فرهنگی را بنیادی‌ترین سطح می‌دانند؛ زیرا فروپاشی حصار فرهنگی به معنای از دست دادن سایر عرصه‌های مقاومت است (۳۱/۵/۹۵). بر همین اساس، هنر و ادبیات—به‌ویژه شعر—در ایجاد جریان‌سازی فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند (۳/۹/۹۷). در ادبیات سیاسی جهان نیز از «دکترین مقاومت امام خمینی» یاد شده است؛ دکترینی که به تعبیر تحلیل‌گران غربی، شاه‌رگ‌های سلطه غرب را نشانه می‌رود و به‌عنوان خط پایدار انقلاب اسلامی در برابر نظام سلطه شناخته می‌شود (۱۲/۸/۹۷). از این منظر، مقاومت نه یک تاکتیک موقت، بلکه جوهره هویتی نظام اسلامی و منطق پایدار آن در عرصه جهانی است. از سوی دیگر، در نظریه‌های روابط بین‌الملل نیز مفهوم مقاومت در نسبت مستقیم با قدرت تعریف می‌شود. هرچند در سطح نظری، تعریف واحدی از «قدرت» وجود ندارد (عالم، ۱۳۷۸: ۸۶)، اما در عمل، قدرت به «توانایی تحمیل اراده بر دیگری علی‌رغم مقاومت او» بازمی‌گردد (وبر، ۱۳۸۴: ۹۰). مورگنتا نیز روابط بین‌الملل را میدان رقابت دائمی برای کسب و حفظ قدرت می‌داند (مورگنتا، ۱۳۸۴: ۴۵). در چنین میدانی که تهدید، تطمیع، فریب، اقتناع و تبلیغ ابزارهای اعمال قدرت‌اند، مقاومت به ضرورتی راهبردی برای حفظ هویت، استقلال و منافع کشورها تبدیل می‌شود.

رهبر انقلاب در همین چارچوب، «جبهه مقاومت» را در برابر «جبهه استکبار» تعریف می‌کنند؛ جبهه‌ای که وظیفه آن دفاع از حق، عدالت و کرامت انسانی است و منطق آن مبتنی بر محبت، خدمت و تعامل انسانی even-با ملت آمریکا است، در حالی که خصومت آن تنها متوجه نظام‌های مستکبر است (۲۹/۸/۹۲). این منطق با آموزه قرآنی «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» (نحل: ۹۰) و با سخن امیرالمؤمنین (ع) درباره نیکی به انسان‌ها (نهج البلاغه، نامه ۵۳) سازگار است. ضرورت مقاومت در عرصه بین‌الملل از دو جهت قابل تبیین است:

۱) (نقلی و الهی): روایات و آیات مقاومت را تکلیفی الهی و شرط صیانت از عزت معرفی می‌کنند.

۲) (عقلی و تجربی): در نظام بین‌الملل، هر قدرتی تلاش می‌کند اراده خود را تحمیل کند؛ بنابراین افزایش توان مقاومت شرط بقای سیاسی و امنیتی دولت‌هاست.

بر همین اساس، ایجاد، تثبیت و گسترش مقاومت در میان ملت‌ها و دولت‌ها از طریق تقویت هویت فرهنگی، انسجام اجتماعی، ارتقای قدرت نرم، تربیت نخبگان مقاوم، و ایجاد پیوندهای راهبردی در جبهه‌های منطقه‌ای امکان‌پذیر است (ر.ک: حیدری‌فر، ۱۳۸۸).

اهمیت و ضرورت مقاومت و گفتمان مقاومت از دیدگاه رهبری

آیت‌الله خامنه‌ای با استناد به آیات قرآن، مقاومت را نه تنها ضرورتی قطعی بلکه امری مستمر و پایدار می‌داند. ایشان آیه «استَعِينُوا بِاللَّهِ وَأَصْبِرُوا» (اعراف: ۱۲۸) را مبنای این دیدگاه قرار می‌دهند و تأکید می‌کنند که پیمودن راه حق بدون صبر، استقامت و تکیه بر خدا ممکن نیست (۱۴/۸/۹۰؛ ۳۱/۳/۱۳۶۸). بر اساس این آیات، دو منطق مردود دانسته می‌شود: نخست، توقف پس از دستیابی به بخشی از اهداف؛ و دوم، دچار شدن به یأس هنگامی که امور مطابق انتظار پیش نمی‌رود. قرآن هر دو نگرش را خلاف منطق مقاومت می‌داند و بر استمرار و مداومت در ایستادگی تأکید دارد (۶/۵/۹۲). مفهوم «عزم» نیز از عناصر بنیادین مقاومت است. با استناد به دعای «اللهم ارزقنی... عزمًا ثاقباً» (مجلسی، بی‌تا، ج ۸۴: ۳۲۵)، ایشان مسیر حرکت انقلاب اسلامی را نیازمند اراده‌ای پایدار و ثبات قدم می‌دانند (۱۸/۸/۹۶). همچنین دعاهایی چون «أَسْتَلِكُ النَّبَاتَ عَلَيَّ دِينَكَ» نشانه اهمیت ثبات در دین و راه انقلاب است (۱۳/۱۰/۹۵). بر این اساس، مقاومت در راه خدا و برای تحقق اهداف الهی ضرورتی بی‌بدیل است. در تحلیل گفتمان مقاومت، شناسایی دال مرکزی و شبکه مفصل‌بندی آن اهمیت دارد. آیت‌الله خامنه‌ای «استقامت» و «تسلیم نشدن در برابر دشمن» را هسته اصلی این گفتمان می‌داند و تأکید دارند که مقاومت باید به یک گفتمان اجتماعی تبدیل شود. ایشان در دیدار با مجلس خبرگان تصریح می‌کنند که برخی مسئولان با بروز مشکلات، اهل ملامت مقاومت‌کنندگان می‌شوند؛ در حالی که منطق تسلیم شدن در برابر دشمن نه مشکلات را رفع می‌کند و نه عزت ملی را حفظ. از این رو، «بیان صریح مواضع» و «عدم انفعال» باید به یک گفتمان عمومی بدل شود (۱۵/۱۲/۱۳۹۲). در این گفتمان، شکست معنا ندارد؛ زیرا قرآن وعده داده است که اگر جامعه‌ای مسیر حق را با صبر و استقامت پی گیرد، پیروزی نهایی با اوست: «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ» (۴/۴/۱۳۹۱). رهبر انقلاب می‌فرماید چهل سال تجربه جمهوری اسلامی نشان داده است که استمرار مقاومت به تقویت ملت و ضعف دشمن منجر شده است (۱۴/۳/۱۳۹۸). این همان منطق مقاومتی است که امام خمینی (ره) بنیان گذاشت. از دیدگاه ایشان، مهم‌ترین ویژگی امام—که او را به «مکتب» بدل کرد. همان استقامت و عدم عقب‌نشینی در برابر طاغوت‌ها و مشکلات بود، چه پیش و چه پس از پیروزی انقلاب. ایشان این مقاومت امام را تجسم بسیاری از آیات قرآن می‌دانند (۱۴/۳/۱۳۹۸). ارجاع مستمر دال «ایستادگی» به اندیشه و روش امام خمینی (ره)، پیوستگی معنایی گفتمان مقاومت را تضمین کرده و آن را به بنیان‌های اصلی هویتی جمهوری اسلامی پیوند می‌دهد.

گزیده ای از مقاومت در سخنان آیت الله خامنه ای

از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، مسجد هسته اصلی مقاومت اسلامی و پایگاه بسیج فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است؛ جایی که شیوه عمل فرهنگی و مقاومت در آن آموخته می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۹۵). ایشان «عزت امت اسلامی» را در گرو جهاد و مقاومت می‌دانند و مقاومت را ضامن استقلال و کرامت ملت‌های مسلمان معرفی می‌کنند (خامنه‌ای، ۱۳۸۴). در نگاه وی، مشکلات امروز جهان اسلام از جمله فاجعه یمن نتیجه فشار دشمنان و ضرورت‌مندکننده وحدت و مقاومت امت اسلامی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۷). رهبر انقلاب تأکید می‌کنند که نیروهای مقاومت با تکیه بر ایمان و مردم، نه صرفاً تجهیزات نظامی، توانسته‌اند قدرت‌های مجهز و پشتیبانی‌شده غربی را شکست داده و ناکارآمدی سازوکارهای امنیتی آنان را آشکار سازند. بر همین پایه، هشدار می‌دهند که حریم دفاعی ایران نباید تحت عنوان «نظارت» یا «بازرسی» در اختیار بیگانگان قرار گیرد و توسعه قدرت دفاعی و حمایت از محور مقاومت نباید در هیچ مذاکره‌ای خدشه‌دار شود. به باور ایشان، با یاری جمهوری اسلامی معادله مقاومت در منطقه تغییر یافت؛ ارتقای «سنگ در دست فلسطینی» به «موشک در برابر موشک» نماد این تحول است. نیروهای بسیج نیز ستون مستحکم مقاومت در جمهوری اسلامی‌اند و پایداری آنان تضمین‌کننده عقب‌نشینی دشمن است. نمونه بارز این منطق، مقاومت پنجاه‌روزه غزه در برابر رژیم صهیونیستی است که به شکست و عقب‌نشینی این رژیم انجامید. از این رو، مبارزان فلسطینی باید اراده خود را تقویت کنند و ملت‌های مسلمان پشتیبانی جدی از فلسطین را مطالبه نمایند. آیت‌الله خامنه‌ای همچنین نسبت به تلاش برخی جریان‌های «دوست‌نما» برای منحرف‌سازی مقاومت از مسیر اصلی هشدار می‌دهند و تأکید می‌کنند که ملت فلسطین به‌عنوان صاحب اصلی

مقاومت، توان بازتولید آن را حتی در صورت عقب‌نشینی برخی گروه‌ها دارد. زیرا اگر گروهی پرچم مقاومت را زمین بگذارد، گروه دیگری از دل مردم آن را به دست خواهد گرفت.

ایشان ریشه جنگ‌های داخلی، اختلافات شیعه و سنی و شکل‌گیری گروه‌هایی مانند القاعده و داعش را تلاش دشمنان برای منحرف ساختن ملت‌ها از مبارزه با صهیونیسم و تضعیف جبهه مقاومت می‌دانند. به باور ایشان، رژیم صهیونیستی طی دهه‌ها با حمایت انگلیس و آمریکا قدرت گرفته است، اما ملت‌ها هرگز تسلیم نشده‌اند؛ همین ایستادگی، مبنای شکل‌گیری هویت مقاومت در منطقه بوده است.

شاخصه‌های مقاومت از دیدگاه رهبری

آیت الله خامنه‌ای با تفکیک خوب بودن و خوب ماندن توصیه می‌کند که باید سعی کنیم خوب بمانیم؛ زیرا همه در معرض اشکال قرار دارند. روشن است که مقاومت در گذشته خوب بوده است؛ اما در آینده هم باز به این مقاومت نیاز داریم از این رو ایشان با استناد به قرآن کریم توصیه می‌کنند که باید هم خودمان و هم از دیگران مراقبت کنیم: (وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) (عصر: ۳) (ر.ک: همان: ۲۲/۴/۹۹) و مثل کوهنوردها در جاهای خطرناک که با ریسمان یکدیگر را به هم وصل می‌کنند که اگر یک نفر، لغزید دیگران او را نگه دارند و بالا بکشند، باید هم به پیمودن راه حق، یکدیگر را توصیه کنید، هم به استقامت، ایستادگی، ثبات قدم و در مقابل حوادث تلخ، نلغزیدن، نلرزیدن مردد نشدن (رک همان: ۱/۲/۹۵). وی خود به این آیه عمل نموده و مردم تونس و مصر را در جریان بیداری اسلام به مقاومت و صبر تشکیلاتی دعوت نموده است. دشمن شما با تجهیز مزدوران امنیتی، خود آن‌ها را به مقابله با شما گسیل می‌کند تا با ناامنی و هرج و مرج مردم را به ستوه بیاورند از آن‌ها نهراسید. شما از مزدوران قوی ترید. شما اکنون در مرحله‌ای قرار دارید که خداوند در آن مرحله به پیامبر و یارانش فرمود: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِثَّةِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِنْهُ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ) (انفال: ۶۵) شما می‌توانید با اتکال به خدا و اعتماد به جوانان پرانگیزه خود، بر هر ناامنی و هرج و مرجی فائق آئید (ر.ک: همان: ۱۵/۱۱/۸۹).

نتیجه‌گیری

تحلیل تحولات سیاسی-امنیتی منطقه غرب آسیا نشان می‌دهد که گفتمان مقاومت یکی از تأثیرگذارترین دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران بوده و توانسته است با اتکا بر مبانی الهی، عدالت‌طلبانه و ضدسلطه، هویتی جدید در میان ملت‌های مسلمان ایجاد کند. انقلاب اسلامی از آغاز بر نفی استکبار، دفاع از مظلوم، عدالت‌خواهی و استقلال‌طلبی تأکید داشته و این اصول، شالوده گفتمان مقاومت را در داخل و خارج از مرزهای ایران شکل داده است. راهبردهای سیاسی-فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در حمایت از مستضعفان و مقابله با سلطه‌گری جهانی، نه تنها رویکردی ژئوپلیتیکی در محیط پیرامونی کشور ایجاد کرده، بلکه تهران را به مرکز الهام‌بخش جنبش‌های مقاومت در جهان اسلام تبدیل نموده است. این گفتمان توانسته است در فضای منطقه‌ای پیامدهای مهمی همچون احیای اعتمادبه‌نفس اسلامی، بیداری ملت‌های مسلمان، تقویت هویت تمدنی و افزایش وفاق سیاسی-اجتماعی میان جوامع اسلامی ایجاد کند. در سطح کلان، مخالفت با سلطه‌جویی غرب، مقابله با رژیم صهیونیستی و حمایت از حقوق ملت‌های تحت اشغال، از مهم‌ترین ابعاد سیاست خارجی برآمده از این گفتمان بوده است. در همین چارچوب، تحولات پس از بیداری اسلامی (بهار عربی) نشان داد که چگونه سقوط رژیم‌های وابسته و تغییر نظم‌های سیاسی سنتی، فضا را برای نفوذ گفتمان مقاومت و تضعیف الگوهای سکولار غربی فراهم کرد؛ هرچند این تحولات موجب واکنش جریان‌های سلفی-اخوانی شده و آنان را در تقابل با گفتمان مقاومت قرار داد. عنصر محوری گفتمان مقاومت از منظر امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری، پذیرش و التزام به ولایت فقیه است؛ مفهومی که همه ابعاد فکری، رفتاری و اجتماعی جامعه اسلامی را به سمت تحقق حکومت دینی و معنوی هدایت می‌کند. این گفتمان بیانگر نوعی اسلام سیاسی اصیل، پویا و بومی است که با رد قرائت‌های ارتجاعی و ایستا از دین، به اجتهاد پویا و لحاظ شرایط زمان و مکان تأکید دارد. از این رو، گفتمان مقاومت برخلاف جریان‌های تکفیری-سلفی، بر عقلانیت، عدالت، معنویت و اخلاق استوار بوده و طرحی سازنده برای حضور اسلام در نظم جهانی ارائه می‌دهد. رهبر معظم انقلاب با استناد به آموزه‌های قرآنی، مقاومت را امری مستمر، پایدار و غیرقابل تعطیل می‌داند و بر صبر، استقامت و توکل به‌عنوان رمز پیروزی

ملت‌ها تأکید دارند. از منظر ایشان، مقاومت مفهومی شکست‌ناپذیر است؛ زیرا پیروزی نهایی متعلق به اهل حق است، حتی اگر این مسیر با هزینه‌های مادی و انسانی همراه باشد. همین منطق قرآنی در اندیشه و سیره امام خمینی (ره) نیز جلوه‌گر است؛ شخصیتی که با قاطعیت در برابر سلطه و استبداد ایستاد و گفتمان مقاومت را به یکی از ستون‌های هویت و سیاست جمهوری اسلامی تبدیل کرد. در بعد عملیاتی، این گفتمان در قالب دو بعد سلبی (نفی سلطه، استکبار، استبداد، خشونت ساختاری، توسعه‌طلبی و تبعیض) و ایجابی (عدالت‌خواهی، آزادی‌طلبی، استقلال، عزت، معنویت، عقلانیت و واقع‌گرایی) تبلور یافته و توانسته است الگویی جامع و چندبعدی برای کنش سیاسی در سطح منطقه‌ای ارائه دهد. این ویژگی‌ها گفتمان مقاومت را به یکی از معدود گفتمان‌های آرمان‌گرا-واقع‌بین تبدیل کرده که هم بر اصول و ارزش‌ها پای می‌فشارد و هم مقتضیات و واقعیت‌های محیط بین‌الملل را در نظر می‌گیرد.

ظهور جریان‌های افراطی همچون داعش نه تنها جایگزینی برای گفتمان مقاومت نبود، بلکه با خشونت‌های کور خود، چهره اسلام اصیل را خدشه‌دار کرد. در این شرایط، جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان محور مرکزی مقاومت، نقش تعیین‌کننده‌ای در مبارزه با تروریسم تکفیری بر عهده گرفت. حضور فعال ایران در مقابله با داعش در عراق و سوریه، نه تنها ثبات منطقه را حفظ کرد، بلکه مانع از گسترش خشونت سازمان‌یافته به‌عنوان چهره‌ای جعلی از اسلام شد.

در این میان، شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی نقش بی‌بدیلی در عملیاتی کردن اصول مقاومت ایفا کرد. او توانست با تلفیق تقوا، شجاعت، تدبیر و معنویت، عناصر مقاومت را به نیرویی منسجم و کارآمد در سطح منطقه تبدیل کند. حضور میدانی او در نبرد با تروریسم، سازمان‌دهی نیروهای مردمی در غرب آسیا، تقویت محور مقاومت و ایجاد شبکه‌ای از کنشگران متعهد، ایران را به قدرتی تأثیرگذار در منطقه بدل ساخت. پیروزی‌های به‌دست‌آمده در لبنان، فلسطین، عراق و سوریه و فروپاشی ساختار خلافت داعش، بخشی از میراث راهبردی اوست. سلیمانی با ایجاد همبستگی میان نیروهای متکثر و چندقومیتی، گفتمان مقاومت را از سطح نظری به سطح تمدن‌ساز ارتقا داد و الگویی نوین از «قدرت نرم-سخت ترکیبی» ارائه کرد. با بررسی این روندها در چارچوب نظریه سازه‌نگاری می‌توان دریافت که هویت دولت‌ها نقشی تعیین‌کننده در نحوه تعامل آنها در عرصه بین‌الملل دارد. هویت استعمارگرایانه غرب، مبتنی بر منافع سلطه‌جویانه، زمینه‌ساز بی‌ثباتی در خاورمیانه است، در حالی که هویت اسلامی-انقلابی ایران بر تضعیف سلطه، حمایت از ملت‌ها و مقاومت در برابر اشغالگری تأکید دارد. این تقابل هویتی، چارچوبی مناسب برای تحلیل نقش گفتمان مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران فراهم می‌آورد. نظریه سازه‌نگاری با تأکید بر هویت، ارزش‌ها، معنا و گفتمان، بهترین ابزار مفهومی برای بررسی روابط میان ایران و محور مقاومت و رفتار منطقه‌ای شهید سلیمانی است، زیرا از یک سو هویت شیعی-انقلابی ایران و از سوی دیگر ماهیت سلطه‌جویانه غرب را در تحلیل سیاست خارجی لحاظ می‌کند. بنابراین، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گفتمان مقاومت، نه تنها یکی از مهم‌ترین ارکان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیاست، بلکه با نقش‌آفرینی شهید حاج قاسم سلیمانی و با تکیه بر عناصر هویتی و ارزشی نظریه سازه‌نگاری، به عاملی تعیین‌کننده در شکل‌دهی نظم امنیتی منطقه تبدیل شده است.

منابع

۱. ابراهیمی شهروز و ستوده علی اصغر (۱۳۹۱). امکان سنجی الگو دهی انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های دینی-مردمی اخیر در خاورمیانه فصلنامه علمی پژوهی مطالعات انقلاب اسلامی سال، نهم شماره ۲۸ صفحات ۱۲۶-۱۱۱
۲. ابن ابی الحدید، عزالدین ابوحامد، شرح نهج البلاغه، مصحح: من ابوالفضل ابراهیم، قمکتابخانه عمومی آیت الله مرعشی نجفی، ۱۳۷۷
۳. ابو مخلف کوفی لوط بن یحیی وقعه‌الطف، مدرسین، ۱۴۱۷ ق. مصحح: محمدهادی یوسفی غروی، قم، جامعه
۴. ابوالحسن شیرازی، حبیب اله و رضا پارسه (۱۳۹۳). ائتلاف سه گانه ایران، سوریه و حزب الله وتأثیر آن بر منافع آمریکا در خاورمیانه. فصلنامه علمی پژوهشی سیاست جهانی. دوره ۳، ش اول ش الف بهار، صص ۷۳-۱۱۴
۵. ابوالفتحی، محمد؛ نوری، مختار (۱۳۹۲) تحولات انقلابی در خاورمیانه و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، دو فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی

۶. احدی، محمد و بوالحسنی، خسرو و قاصدنظامیان، جواد(۱۴۰۲). منافع ملی جمهوری اسلامی ایران متأثر از سیاست خارجی ترکیه، فصلنامه راهبرد سیاسی، دوره: ۷، شماره: ۲.
۷. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۱) نقد و ارزیابی تحلیلی گفتمانی لاکلا و کاربرد آن در سیاست، سیاست، شماره ۲۴
۸. ادیب زاده، مجید، ۱۳۸۷، زبان گفتمان و سیاست خارجی، تهران: نشر اختران .
۹. استوکر، گری و مارش، دیوید (۱۳۸۴) روش و نظریه در علوم سیاسی، مترجم امیرمحمدحاجی یوسفی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی
۱۰. اسدی، ناصر (۱۳۹۰) دیپلماسی اجبار بررسی مقایسه‌ای سیاست ایالات متحده در قبال عراق، لیبی و ایران تهران دانشگاه امام صادق (ع)
۱۱. اشرف نظری، علی؛ صحرایی، علیرضا (۱۳۹۴). هستی شناسی رهیافت سازه انگاری و بازخوانی چشم اندازهای تحلیلی آن: دیرینه شناسی مناظره های فکری، روش شناسی علوم انسانی، شماره ۸۳، ص ۶۳-۹۲.
۱۲. اشیری، سعید (۱۳۹۷) گفتمان فرهنگ ساز در اندیشه آیت الله خامنه ای، کرمان، انتشارات: دانشگاه شهید باهنر.
۱۳. اکبری، حسین (۱۳۹۶). تقابل گفتمان مقاومت و گفتمان نظام سلطه. تهران: دانشگاه جامع امام وحسین (ع) .
۱۴. امام خمینی، روح الله ۱۳۹۳، صحیفه نور، مجلدات، تهران، نشر معراج
۱۵. امیری، سروش (۱۳۹۷) «نسبت دگرگونی‌های منطقه غرب آسیا با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان، اسلام شماره ۲۷، تابستان، صص ۹۵-۱۲۰
۱۶. امیری، سروش؛ کیانی، جواد (۱۳۹۸)؛ گفتمان مقاومت شهید قاسم سلیمانی و روابط بین‌الملل؛ فصل‌نامه علمی مطالعات دفاع مقدس؛ دوره ۵ شماره ۲ شماره پیاپی ۱۸؛ صفحه ۲۲-۱
۱۷. امیری، سروش؛ کیانی، جواد (۱۳۹۹). گفتمان مقاومت شهید قاسم سلیمانی در دیپلماسی و روابط بین‌الملل، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، شماره ۲، ص ۹-۳۰.
۱۸. ایوانز، گراهام و جفری نونام(۱۳۸۱)، فرهنگ روابط بین الملل ترجمه حمیرا مشیر زاده و حسین شریفی، تهران: نشر میزان
۱۹. آدمی، علی؛ کشاورز مقدم، الهام(۱۳۹۴). جایگاه مجموعه امنیتی محور مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات سیاسی جهان اسلام، شماره ۱۴، ص ۱-۲۰.
۲۰. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران حج، همراهی می ۱۳۹۳/۶/۱۶.
۲۱. بیانات مقام معظم رهبری در سالگرد شهادت شهید قاسم سلیمانی، Farsi.khamenei.ir. ۲۶/۹/۱۳۹۹
۲۲. بیانات مقام معظم رهبری قابل دسترسی در <http://farsi.khamenei.ir>
۲۳. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با خانواده شهید سلیمانی و دست اندرکاران برگزار اولین سالگرد شهید حسینه امام خمینی(ره) ۱۶ آذر ماه ۱۳۹۹
۲۴. پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله سید علی خامنه ای (۲۷/۴/۱۳۷۸) بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم در روز نیمه شعبان»، قابل دسترسی در farsi.khamenei.ir
۲۵. باقری دولت آبادی، علی؛ شفیعی سیف آبادی، محسن (۱۳۹۹). بررسی تاکتیک‌های جنگ روانی امریکا علیه جمهوری اسلامی ایران پس از ترور سردار شهید قاسم سلیمانی، سیاست دفاعی، شماره ۱۱۰، ص ۱۴۹-۱۷۵.
۲۶. باقری شهلا و علی، احمدی، محمود (۱۳۹۸) گفتمان مقاومت و تأثیر آن بر نوع دوستی و ایثارگری اجتماعی، همایش منطقه ای پژوهش‌های کاربردی در علوم انسانی و علوم اسلامی
۲۷. برنز، اریک (۱۳۷۳) میشل فوکو ترجمه بابک، احمدی چاپ اول تهران کهکشان
۲۸. بسامی، مسعود؛ شهبازی، زهرا(۱۴۰۱). تروریسم دولتی در حقوق بین الملل؛ با نگاهی بر ترور سردار قاسم سلیمانی، جامعه شناسی سیاسی ایران، شماره ۲۷.

۲۹. بشیر حسن (۱۳۸۵) تحلیل گفتمان دریچه ای بر کشف ناگفته ها: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)
۳۰. بشیریه، حسین (۱۳۷۸). دولت و جامعه مدنی گفتمانهای جامعه شناسی سیاسی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۳۱. بهادرخانی، محمدرضا؛ موسوی، سیدمحمدرضا؛ چهرآزاد، سعید (۱۳۹۸). مقایسه سیاست خارجی عربستان سعودی و جمهوری اسلامی ایران در منطقه خاورمیانه، دانش تفسیر سیاسی، شماره ۱، ص ۳۵-۷۰.
۳۲. پوراحمدی، حسین و اسعدی، بهروز (۱۴۰۳). اقتصاد سیاسی جهانی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران،
۳۳. پوراحمدی، حسین و بازوبندی، علی اکبر (۱۴۰۱). استعاره بازی دوسطحی: چارچوبی برای تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست متعالیه، دوره: ۱۰، شماره: ۳۶.
۳۴. پورحسن، ناصر؛ رکابیان، رشید (۱۴۰۰). گفتمان مقاومت و گام دوم انقلاب اسلامی؛ فصل نامه علمی پژوهش های انقلاب اسلامی؛ دوره ۱۰ شماره ۴ شماره پیاپی ۳۹؛ صفحه ۲۷-۱
۳۵. تاجیک محمدرضا (۱۳۸۳) گفتمان پادگفتمان و سیاست تهران، مؤسسه توسعه علوم انسانی .
۳۶. تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۲) ، تجربه بازی سیاسی ایرانیان، تهران، نی
۳۷. ترکی، هادی (۱۳۹۷). اهداف منطقه‌ای عربستان با توجه به تحولات یمن، جریان شناسی دینی معرفتی در عرصه بین الملل، شماره ۲۲، ص ۷-۳۴.
۳۸. توحیدفام محمد (۱۳۸۱) رویکردهای تحول مفاهیم سیاسی مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران شماره ۵۷
۳۹. جعفریان، رسول ۱۳۸۰ جریان ها و سازمان های مذهبی سیاسی ایران (۱۳۵۷-۱۳۲۰)، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
۴۰. جکسون، رابرت؛ سورنسون، گئویک (۲۰۰۵). درآمدی بر روابط بین الملل ترجمه دکتر مهدی ذاکریان، احمد تقی زاده و حسن سعید کلاهی (۱۳۹۶). تهران: نشر میزان
۴۱. جهان آرا، حمید (۱۳۹۷). بررسی سیاست‌های امنیتی ج.ا. ایران در خلیج فارس، پژوهش ملل، شماره ۳۲، ص ۴۵-۶۵.
۴۲. جهانگیری، سعید؛ نجفی قباقی تپه، علی (۱۴۰۰). بررسی نقش شهید حاج قاسم سلیمانی در نبردهای جبهه مقاومت در مبارزه با استکبار جهانی از منظر حقوق بشر دوستانه، فقه، حقوق و علوم جزا، شماره ۲۲، ص ۱-۱
۴۳. چامسکی نوام. (۱۳۸۵) آمریکا فقط فقط صدای خود را در خاورمیانه می. شنود روزنامه، اطلاعات، شماره ۲۳۷۱۳. سه شنبه هفتم شهریور ۱۳۸۵ صفحه روابط بین الملل.
۴۴. حاجی یوسفی، امیر محمد (۱۳۸۷) سیاست خارجی ج.ا.ایران در پرتو تحولات منطقه ای، تهران وزارت امور خارجه
۴۵. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۶) اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک مشهد پاپلی
۴۶. حسوند، امین و امیری، سید محمد، ۱۴۰۱، مقایسه ابعاد حقوقی سیاست خارجی جرج بوش و باراک اوباما در قبال جمهوری اسلامی ایران، نهمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم انسانی، مدیریت و کارافرینی ایران، تهران.
۴۷. حسینی زاده سید محمد علی ۱۳۸۶ اسلام سیاسی در ایران قم دانشگاه مفید .
۴۸. حسینی زاده، محمد علی (۱۳۸۹)، اسلام سیاسی در ایران، قم، انتشارات دانشگاه مفید ..
۴۹. حسینی مختار (۱۳۸۱). مصر. تهران: ابرار معاصر.
۵۰. حسینی، سیدمجتبی؛ عامری گلستانی، حامد؛ یوسفی، بهرام؛ اکبرزاده، فریدون (۱۴۰۲)؛ ضرورت شکل گیری گفتمان مقاومت در راه نیل به تمدن اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه ای (مدظله العالی)؛ فصل نامه علمی مطالعات قدرت نرم؛ دوره ۱۳ شماره ۱ شماره پیاپی ۳۲؛ صفحه ۲۳-۱
۵۱. حمدی، نیلوفر و احمدی، حسین و میرترابی، سعید (۱۴۰۰). بررسی سیاست خارجی ترکیه و تهدیدات امنیتی آن برای جمهوری اسلامی ایران (از سال ۲۰۰۲ تا سال ۲۰۱۳)، مجله پژوهشهای سیاسی و بین المللی، دوره: ۱۲، شماره: ۴۸.
۵۲. حیدری فر، مجید، مهندسی فهم و تفسیر قم، بوستان کتاب ۱۳۸۸

۵۳. خرمشاد محمد باقر و دیگران (۱۳۹۰)، بازتاب‌های انقلاب اسلامی ایران تهران سمت
۵۴. خسروی، عبدالصمد؛ زارعی، غفار (۱۳۹۸). جایگاه داعش در امنیتی شدن سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و اعضای شورای همکاری خلیج فارس در خاورمیانه، پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، شماره ۳۱، ص ۱۰۷-۱۲۹.
۵۵. خمینی (ره)، آیت الله سید روح الله، ۱۳۷۸، صحیفه امام تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام
۵۶. خوش فر، محسن؛ موسوی زاده، احترام السادات (۱۴۰۰). مبانی فکری، اعتقادی و سیاسی شهید سپهبد قاسم سلیمانی، همایش ملی ادبیات مقاومت، مجموعه مقالات دومین همایش ملی ادبیات مقاومت رتبه ملی.
۵۷. سراج زاده، حسن (۱۳۸۴). چالش‌های دین و مدرنیته. تهران: طرح نو.
۵۸. سعید بابی (۱۳۷۹) هراس بنیادین ترجمه غلامرضا جمشیدی‌ها. تهران: سمت.
۵۹. سعیدی، روح الامین (۱۴۰۰). پیوند سیاست اعلی و ادنی: نقش سردار سلیمانی در تصویرسازی از جمهوری اسلامی ایران به عنوان نماد مقاومت، جامعه مهدوی، شماره ۲.
۶۰. سلطانی، سید علی اصغر (۱۳۸۳) تحلیل گفتمان به مثابه نظریه و روش»، مجله علوم سیاسی (۲۸): ۱۵۳-۱۸۰
۶۱. سید رضوان (۱۳۸۳) اسلام سیاسی معاصر ترجمه مجید مرادی مرکز بازشناسی اسلام و ایران
۶۲. سیمبر، رضا، (۱۳۸۵)؛ مذهب و روابط بین الملل پس از یازده سپتامبر»، مجله اطلاعات سیاسی، اقتصادی (۲۰): ۲۲۳-۲۲۴
۶۳. شجاعی، مجید و جعفری، نیلوفر، ۱۴۰۱، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال سیاست فشار حداکثری ترامپ (۲۰۲۰-۲۰۱۸)، نهمین کنفرانس بین المللی علوم سیاسی، روابط بین الملل و تحول.
۶۴. شعیری، حمید رضا؛ (۱۳۹۴)؛ مقاومت، ممارست و مماشات گفتمانی: قلمروهای گفتمان و کارکرد های نشانه-معناشناختی آن؛ مجله جامعه شناسی ایران؛ دوره ۱۶ شماره ۱، صفحه ۱۹-۱
۶۵. شفیعی سمیه سادات. (۱۳۹۳) سیری در رویکردهای نظری متاخر به مقاومت، فصلنامه علوم اجتماعی شماره ۶۴.
۶۶. شفیعی سیف ابادی، محسن؛ عابدی اردکانی، محمد (۱۴۰۰). ارزیابی عوامل نفوذ الگوی رفتاری و مدیریت جهادی سردار سلیمانی بر مبنای نظریه اورت راجرز: مطالعه موردی، محور مقاومت در منطقه خاورمیانه، مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۹۱، ص ۵-۴۰.
۶۷. شیروودی مرتضی؛ شاه‌علی، احمدرضا؛ جمشیدی فرد، کرم (۱۳۹۸) جدال جانشینی گفتمان‌های مقاومت شیعی و گفتمان تکفیری بر امنیت سنتی غرب آسیا
۶۸. صانعی فر، مهدی و صادقی، سید حسین و مطیعی، ارزو (۱۴۰۱). نقش سیاست های راهبردی سردار سلیمانی در شکل گیری محور مقاومت در خاورمیانه، فصلنامه مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، دوره: ۸، شماره: ۴.
۶۹. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، قم، الشریف الرضی، ۱۳۷۰ ش.
۷۰. عالم عبدالرحمن بنیادهای علم سیاست عبدالرحمن، عالم چاپ پنجم، تهران: نشر نی، ۱۳۷۸
۷۱. عباسی، مهدی (۱۳۹۷) انقلاب ایران ژيوکالچر مقاومت گفتمان جهان اسلام فصلنامه پژوهش‌های راهبردی انقلاب اسلامی، دوره ۱، شماره ۲
۷۲. عرفانی فر، علی (۱۳۹۹). نقش راهبردی حاج قاسم سلیمانی در شکل‌گیری محور مقاومت و مدیریت توحیدی آن، حکمرانی متعالی، شماره ۱، ص ۶۳-۸۰.
۷۳. قاسمی فرهاد (۱۳۹۲)، نظریه‌های روابط بین الملل بنیادهای نظری نظم و رژیم های بین المللی، تهران: میزان
۷۴. قاسمی، بهزاد (۱۳۹۷) ژئوپلیتیک محور مقاومت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان انقلاب اسلامی فصلنامه علمی- پژوهشی آفاق امنیت، ش ۳۸

۷۵. قاسمی، بهزاد؛ (۱۳۹۹)؛ الگوی مقاومت اسلامی؛ مطالعه بیانات مقام معظم رهبری؛ دوفصلنامه علمی- پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی دانشکده علوم انسانی اسلامی و قدرت نرم دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع)؛ سال ۱۰ شماره ۲۱، صفحه ۳۴-۱
۷۶. قاسمی، علیرضا؛ تاج آبادی، حسین (۱۳۹۲) رویکرد امنیتی ایالات متحده در مقابل جنبشهای اجتماعی خاورمیانه، دو فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی
۷۷. قربانی، زین العابدین (۱۳۷۶). علل پیشرفت و انحطاط مسلمین تهران دفتر نشر فرهنگ اسلامی .
۷۸. قوام سید عبدالعلی (۱۳۹۰) اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل قم، انتشارات زرین
۷۹. قوام، عبدالعلی (۱۳۷۹) اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، تهران: سمت.
۸۰. کاظمی، علی اصغر (۱۳۷۹) هفت ستون، سیاست تهران دفتر نشر فرهنگ اسلامی
۸۱. کدیور، جمیله ۱۳۷۴ پشت پرده صلح تهران اطلاعات
۸۲. کسرای، محمد سالار و علی پوزش شیرازی (۱۳۸۸). نظریه گفتمان لاکلا و موفه ابزاری کارآمد در فهم و تبیین پدیدههای، سیاسی، سیاست، شماره ۱۱
۸۳. کشیشیان سیرکی گارینه سهیلی نجف آبادی سهیل (۱۳۹۷) سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال تحولات خاورمیانه بیداری اسلامی با تأکید بر بحران سوریه فصلنامه علمی تحقیقات سیاسی و بین المللی سال ۱۰، شماره ۳۷
۸۴. کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی المصباح للكفعمی جنه الأمان الواقیة)، قم: دار الرضی (زاهدی)، ۱۴۰۵ ق.
۸۵. کگلی، چارلز دلبیو و اوچینار ویتکف (۱۳۸۲) سیاست خارجی آمریکا، ترجمه اصغر دستمالچی، تهران وزارت امور خارجه
۸۶. کلینی، محمد بن یعقوب الکافی مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دار الکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ ق.
۸۷. کوشکی، محمداصغر؛ رنجبرمحمدی، مصطفی؛ گودرزی، مریم (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی سیاست خارجی ایران و ترکیه در بحران سوریه بر مبنای نظریه واقع گرایی، مطالعات سیاسی، شماره ۳۱، ص ۱۴۷-۱۶۸.
۸۸. گازپوروسکی مارک (۱۳۷۱) سیاست خارجی آمریکا و شاه ترجمه فریدون بدره ای، تهران: مرکز.
۸۹. گودرزی، مهناز؛ نیکوکار، علی (۱۴۰۲). تأثیر سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه در خاورمیانه (۲۰۱۹-۲۰۰۲) بر سیاست خارجی ایران، پژوهش نامه ایرانی سیاست بین الملل، شماره ۲۲، ص ۳۹۴-۴۲۵.
۹۰. لک زایی، رضا؛ (۱۳۹۹). تبیین گفتمان مقاومت در عرصه بین الملل باتاکید بر بیانیه گام دوم. جریان شناسی دینی معرفتی در عرصه بین الملل، دوره دوم - شماره ۴، ۶۷-۹۶.
۹۱. مبینی، کشه؛ زهرا، یزدانی؛ عنایت الله و امید، علی (۱۳۹۷) تارشنگری جهانی و امنیت بین المللی بر اساس مکتب کپهنگ فصلنامه امنیت پژوهی شماره ۳۰ پاییز
۹۲. متقی ابراهیم و محمد شمس الدین عبداللهی نژاد (۱۳۹۸) واکاوی اندیشه مقاومت جمهوری اسلامی ایران در برابر ایالات متحده آمریکا، شماره ۴۶
۹۳. محمدی سیرت، حسین و ترابی اقدم، محمود (۱۳۹۶) الگوی نمایش نقش امنیت آفرین شهیدان محور مقاومت در رسانه ملی دوفصل نامه مطالعات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس س ۳، ش اول
۹۴. محمدی قراسویی، محمد (۱۳۹۶). مقاومت اسلامی تهران: الوقت اندیشه سازان نور <https://alwaght.com>
۹۵. محمدی محمود (۱۳۹۲) اسلام گرایی گفتمان، مقاومت جامعه شناسی تاریخی سال پنجم، شماره ۲
۹۶. محمدی، سامان؛ ذاکریان، مهدی (۱۳۹۹). نقش هویت در شکل دهی و هدایت سیاستهای جمهوری اسلامی ایران در قبال بحران سوریه، مطالعات روابط بین الملل، شماره ۵۰، ص ۱۸۵-۲۱۶.
۹۷. مراسم دانش آموختگی دانشگاههای افسری ارتش ۱۳۸۸/۷/۱۴.
۹۸. مصاحبه اختصاصی گروه بین المللی خبرگزاری فارس به مناسبت اولین سالگرد شهادت حاج قاسم سلیمانی و شهدای مقاومت شامگاه یکشنبه ۱۴ آذر ماه ۱۳۹۹

۹۹. مطلبی، مسعود، کاظمی اردشیر، امجدی، حوریه (۱۳۹۷) گفتمان مقاومت در سپهر فکری و اندیشه ای مقام معظم رهبری فصلنامه مطالعات منافع ملی ۳(۱۱) ۱۱۸-۱۳۸
۱۰۰. مطهرنیا، مهدی (۱۳۸۲) تحلیل ادبیات گفتمانی انقلاب اسلامی انتشارات پرسمان، تهران .
۱۰۱. مطهری، مرتضی ۱۳۵۸ نهضت‌های اسلامی در صد ساله اخیر تهران صدرا
۱۰۲. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۲، خدمات متقابل اسلام و ایران تهران صدرا، چاپ نوزدهم
۱۰۳. معین، محمد (۱۳۹۱). فرهنگ فارسی، جلد ۱، تهران، امیر کبیر
۱۰۴. معینی الدینی، جواد و ابوالحسن، شیرازی حبیب الله (۱۳۸۷) تقابل خاورمیانه اسلامی با طرح «خاورمیانه بزرگ»، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۴۱
۱۰۵. معینی علمداری، جهانگیر (۱۳۸۳) ایدئولوژی گفتمان و تحلیل، سیاسی تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، شماره ۱.